

وقفنامه روستای دهجلال

متعلق به محمد هاشم

شریف العلماء زنجان

پرستو قاسمی اندرود^۱

چکیده:

وجود اسناد و مدارک و وقفنامه‌های متعدد در منطقه خمسه زنجان علی‌الخصوص در دوره صفویه و قاجار نمایانگر این واقعیت است که واقفان و خیراندیشان و علمای شیعه هرگز علی‌رغم تاملات روحی و جور و ستم روزگار، از خیرات و مبرات در جامعه خود به دور نبوده‌اند و همواره در جهت تعمیق آموزه‌های دینی و فرهنگی اسلام قدم برداشته‌اند.

یکی از خاندان‌های مذهبی و خیراندیش در ولایت خمسه، خاندان خطیبی‌های زنجان می‌باشند که از بدو ورود اسلام به ایران از حجاز وارد زنجان شده و چون به قضاوت و فقاہت و همچنین خطبه خوانی اشتغال داشتند به طایفه خطبه‌خوان یا خطیبی مشهور بودند و خیرات و مبرات زیادی در وقفنامه‌ها و اسناد از این خاندان برجای مانده است.

یکی از شخصیت‌های وارسته این خاندان، مرحوم آقا محمد هاشم ملقب به شریف العلماء زنجانی است که از روحانیون دوره ناصرالدین شاه در زنجان به شمار می‌رود که روستای دهجلال ملک اختصاصی خود را در سال ۱۳۲۲ ه.ق وقف مساجد و مدارس علمی زنجان نموده است. در این نوشتار، وقفنامه مربوطه بازخوانی می‌گردد.

کلید واژه‌ها:

آقا محمد هاشم شریف العلماء زنجانی، وقفنامه، روستای دهجلال، دارالسعادة زنجان (خمسه).

هو الواقف على الضمائر و السرائر

بسم الله خير الاسماء

۱/ الحمد لله الواقف على الضمائر و النسيات و الموافق عباله للخيرات الجاريات

ليوم المعاد الذى امر عباده بالمساعه الى الخيره

۲/ و بين لهم قوانين الصدقات و الجاريات و الصلوة و السلام على خير خلقه

اشرف و بريه محمد المبعوث بالايات بالباهرات و على آله المعصومين شفعاء الخلق

فى العرصات

۳/ بعد الحمد و الصلوة بر عقول صافيه اولوالالباب محض و مستور نيست كه

بنجواى صريح حديث نبوى صلى الله عليه و آله از بابت ابن آدم انقطع عمله الاثلاث

۴/ ولد صالح يدعوله و عمل صالح ينفع به و صدقه جاريه عملى كه در سراى

آخرت دستگير و فائده مند است كه در اين نشئه فانيه اثر آن استدامه داشته ماداميكه

اثر آن

۵/ كردار نيكو در دار دنيا باقى است نتايج و ثمرات حسنه آن در دار آخرت

عايد و واصل صاحبش خواهد گشت و افضل حسنات و اكمل خيرات و صدقات

جارى مسئله شريفه

۶/ وقف است كه در حيوه و ممات واقف ثواب و بركات آن جارى و سارى بوده

و روزنامه اعمال شخص واقف بعد الارتحال و الانتقال يوما «قيومتا» ثبت و ضبط

گشته ذخيره روز درماندگى او خواهد

۷/ شد تمهيدا در حال تحرير اين ورقه شرعيه توفيقات الهيه و تأييدات ناهيا

شامل جناب مستطاب حقايق و دقايق المضاب مجاهد اكتساب عمده الاجله و

الاشراف

۸/ الموفق المويد الحاج محمد هاشم شريف العلماء^۲ دامت توفيقاته خلف

مرحمت مآب المغفور الحاج مهدى قلى زنجانى طاب ثراه گرديده قربة الى الله

جلت عظمته و خالصاً لوجه الله الكريم و طلباً لمرضاته وقف موبد صحيح شرعى

- ۹/ و حبس مخلد صریح ملی نمود تمامی و همگی مساحت ششدانگ الا یک شعیر و دو ثلث شعیر که این جزئی مساحه سابقا وقف بر حضرت سید الشهداء ارواح العالمین له الفداء بوده قریه دهجلال^۳ من
- ۱۰/ قراء سجاسرود خمسه را با کافه توابع و ملحقات متصرفات شرعیه آن من المزارع المائیه و الدیمیه و المرابع و المعالف و القطعات و البساتین و المیاء و العیون و الانهار و الدهکده و البیوت و العمارات و محل الاکداس و الطواحین
- ۱۱/ و کلما یتعلق بهامن متعلقاتها باستثناء بر مزرعه قازان^۴ که در ملکیت واقف باقی است و هکذا باستثناء یک سهم از سیزده سهم از حق آبه رودخانه قریه مزبوره بعبارہ آخری که در سیزده شبانه روز
- ۱۲/ یک شبانه روز این آب را باید بقریه خمارک^۵ ملکسی آنجناب بدهند که باستثناء ملکیت واقف باقیست و باستثناء سه دانگ از یک حجر طاحونه پایین و پنجدانگ از طاحونه بالا که این دو فقره
- ۱۳/ شرعیا تامین مجملا باستثناء این چند فقره تمامی قریه مزبوره را با تمامی متعلقات آن من دون استثناء و شیئی وقف صحیح شرعی نموده بر مساجد و مدارس خمسه مرقومه در ذیل واقعه در دارالسعاده زنجان
- ۱۴/ مدرسه و مسجد رضوان معان المغفور آخوند ملا علی^۶ مجتهد اعلی الله مقامه الشریف، مدرسه و مسجد رضوان مکان بالمبرور آقا سید فتح الله طاب ثراه، مدرسه و مسجد قدیم^۷ مقابل حمام حاجی داداش واقعه در راسته بازار، مدرسه و مسجد مشهور بحسینییه^۸، مدرسه و مسجد ملا محمدعلی^۹
- ۱۵/ که همه ساله متولی هر زمانی که باطلاع نظار زمان خود محصول و منافع قریه مزبوره را با تمامی متعلقات آن جمع آوری و اخذ نموده یک عشر از تمامی محصول را بعنوان حق التولیه برای خود اخذ نماید
- ۱۶/ ثانیا نه عشر باقی را کائنا ماکان تنصیف کرده یک نصف را بالمناصفه صرف مدرسه و مسجد آخوند ملا علی مرحوم و آقا سید فتح الله مرحوم داشته نصف دیگر

را صرف مدارس و مساجد دیگر نماید

۱۷/ که ذیلا نگارش مینماید اولاً مقدم بر تمامی مصارف تعمیرات لازمه و ضروریه مساجد و مدارس است از قبیل آبادی آنها که کلاً ام جزاً کثیراً ام قلیلاً محتاج تعمیرات باشند

۱۸/ و حق میراب از بابت غیره آب بحیاض مدارس تقدیر لزوم نیز داخل این مسئله است و پس از تقدم داشتن تعمیرات به آنچه در حقوق هر یک از مدارس و مساجد باقی میماند یک شعیر

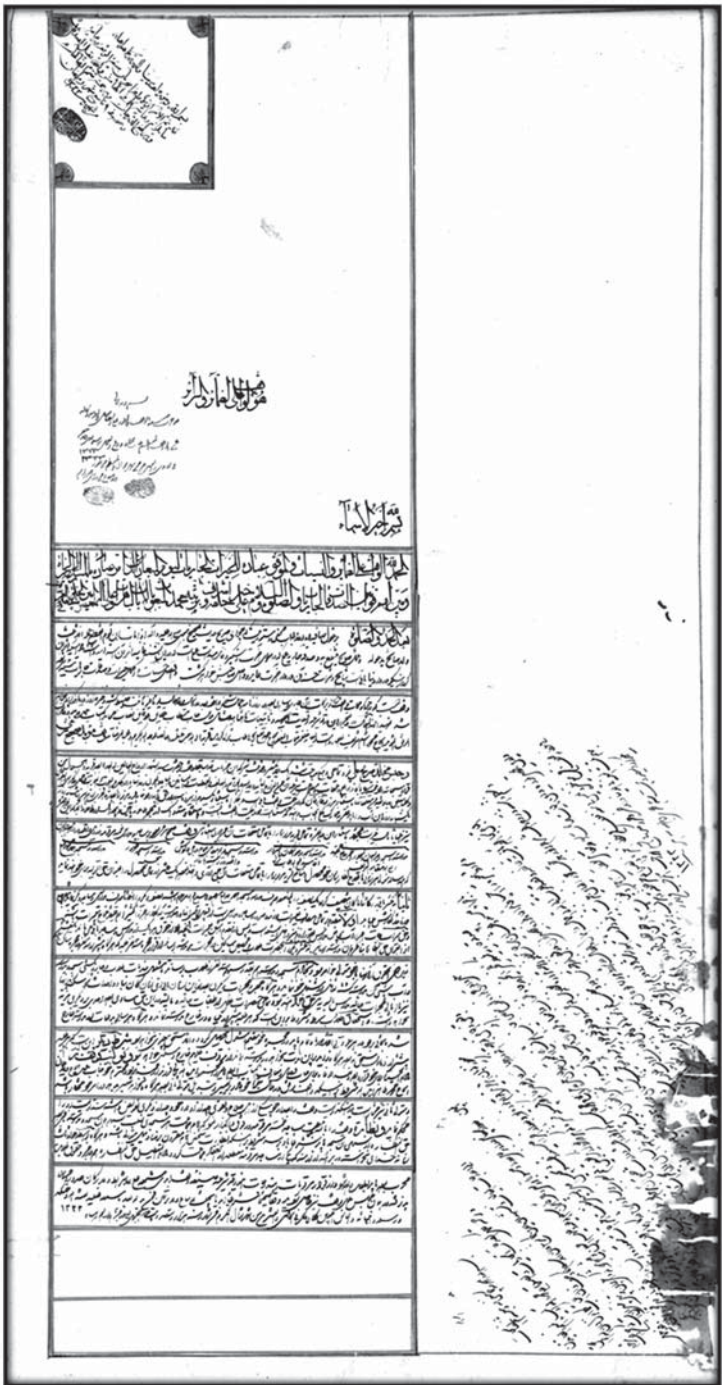
۱۹/ آن را بعنوان حق النظاره بناظر همان مدرسه رسانیده نه عشر دیگر را بحضرات طلاب و محصلین ساکنین در حجرات هر مدرسه برساند از قرار حجره سه نفر طلبه که هر گاه بیشتر از سه نفر در حجره ساکن باشند

۲۰/ تعیین ذوی الحقوق از آنها با خود متولی خواهد بود و بخادم مسجد و مدرسه هم بقدر سهم سه نفر از طلاب برساند تا شامل خدمات طلاب مسجد و مدرسه

۲۱/ و آب پاش صحن مدرسه گشته تغافل از شغل خود ننماید و هر گاه حجره و حجرات دیگری بعد از این زمان الی لدی زمان کان بناء و احداث شود سکنه آنها ۲۲/ نیز با اهالی حجرات حالیه مدارس بالسویه بر حق خواهند بود تمامی حضرات طلاب از طبقات عالییه و مالیه در این حق مساوی بوده احدی بر دیگری مزیت

۲۳/ نخواهد داشت و استحقاق طلاب منوط و مشروط بر این است که هر طلبه بیشتر از یک ماه در خارج مدرسه نماند و هر گاه هر سالی بدفعات از مدرسه خارج ۲۴/ شده بجایی برود در هر عودتی اقلاً دو ماه تمام باید در حجره خود مقیم و مشغول بتحصیل گردد و الا مستحق چیزی نخواهد بود شرط دیگر این است که هر طلبه

۲۵/ بیشتر از ده سال مستحق نبوده هر گاه برآید بر این مدت بخواهد در مدرسه

بماند از موقوف علیهم خارج و مستثنی خواهد بود و تولیت وقف را
 ۲۶/ مادام الحیوة برای خود قرار داده و بعد الوفات برای جناب فضایل و معارف
 اکتساب العلام آقا میرزا محمود^{۱۰} ایده الله تعالی فرزند ارجمند برادر محترم خود
 جناب عمدة الحاج و الاعیان

۲۷/ الحاج محمد طاهر ایده الله مشروط بر اینکه واقف موفق در حال حیوة خود
 قادر بر تغییر و تبدیل متولی ثانی بوده هر گاه نخواهد تغییر بدهد در امر خود مختار
 باشد

۲۸/ و متولی ثانی نیز مختار است در اینکه تولیت وقف را بعد از خود به یکی
 از اهل صلاح و تقوی چه از اولاد خود و چه از دیگری تفویض داشته سند تولیت
 او را

۲۹/ محکم نماید و نظاره وقف را به ائمه جماعت مساجد خمس مرقومه در
 فوق واگذار نموده که امام جماعت هر مسجدی نسبت بسهم همان مسجد و مدرسه
 ناظر بوده

۳۰/ حق النظاره از سهمی آن مسجد باید شرعا به او برسد مشروط بر اینکه
 نظارت شخص امام مقرون برضا و میل متولی باشند و هر گاه بواسطه حوادث
 ۳۱/ زمانه خدای نخواستہ در برهه‌ای از ازمه که یکی از مساجد مرقومه معطله
 از انعقاد جماعت گردد مادام التعطیل حق النظاره هم در جزو حقوق طلاب

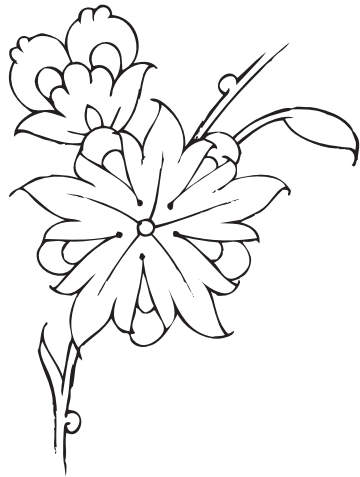
۳۲/ محسوب بوده باید به طلاب داده شود از قرار مرقومات و مندرج این ورقه
 شرعیہ صیغه واقف ابدی مشتمله علی الاشرایط و الارکان صدور جریان

۳۳/ پذیرفته در همان مجلس عمل بوقف نیز حاصل گردید وقفا صحیحا شرعیاً
 ابدیاً بحیث الابتاع ولد یرتهن فمن بدله بعد ما سمعه فعليه اله

۳۴/ و رسله و انبیائه و الناس اجمعین فکان ذالک فی الخامس و العشرین من
 شهر شوال المکرم من شهر سنه هزار و سیصد و بیست و دو هجری علی الاهیاجر
 الاف التحیة و الثناء ۱۳۲۲

وقف حسین

وقف حسین
جلال

هامش:

هامش این سند که یک سال بعد از فوت مرحوم آقا محمد هاشم شریف العلماء توسط برادرش حاج محمد طاهر مکتوب شده، در ادامه می آید.

هو الله

۱/ بسم الله و الحمد كما ينبغي و بنعمته هم الصالحات

۲/ و برحمته اكمل الصدقات الجاريات و الصلوة على محمد و ائمه اولياء النعمو

القائدين

۳/ الى الدرجات العاليات ان الدين كما شرع و ان و الاسلام كما وصف و ان

الكتاب كما انزل و ان الله هو الحق

۴/ مبين بعد از سپاس خداوند جل جلاله و صلوة و آل طاهرين سلام الله عليه و

عليهم اجمعين توضيح می شود که داعی بر این تبیل نبیل این است که چون واقف

مرحوم

۵/ مغفور له باین اجر جزیل اقدام نموده بود و بعد از اجراء صیغه وقف و تحسین

صل و تسبیل منفعت و اعترافات متعدده ولو نشانندن وقفنامه محترم بزمان فعله عمل

۶/ و قبض و اقباض از جهت آنکه در جهات عامه تفضیل حاکم و در قبيله

منتشره که هر دو ملحوظ گردیده بقبض قیم منصوب برساند و شروع در کار بنماید

مهلت نداده اگر چه به جهت احتیاط معنی فی الجملة

۷/ عمل و اقدامی نموده بود مع ذلك جناب اشرف الحاج المعتمدين و الاعيان

عمدة الاعز الحاج محمد طاهر که برادر واقف و وراث حقیقی آن مرحوم بود نظر به

حسن نیت اولیه شجره ثمره قصد بر این

۸/ صدقه جاریه تکمیلا للخیر بالخیر درجاة للثواب و ابتقاء الرضوان و احتیاطا

نماید به الخیل و النقصان /// عضد خیر السابق الى الخیرات و الاحسان

۹/ به اجراء صیغه وقف این مساحات مفصله بر جهت مزبوره مفصله مساجد خمسه

و طایفه طلبه علوم دینی که صلاحیت سکناى مدارس ما بعد مساجد دارند نموده

۱۰/ و شروط معتبره را احتیاطا اعاده نموده بتحصیل اذن در قبض از جهت مساجد و منصب قیم و متولی که قابض از جناب موقوف علیهم باشد
 ۱۱/ اقباض بجا آورده// با نیت خالصه و قصد تقرب الی الله بی اجمال و اغفال در شروط مزبوره و دقایق مسطوره و بی تعبیر و تبدیل و همه را مکمل و متمم

۱۲/ و منظم داشته و روح واقف مرحوم برادر بلاعقب خود از این غیرت دینیه و فتوت اسلامی شاد نموده و هم برای خود احسان دائمی و ذکر
 ۱۳/ ولدین تحصیل نموده و این باقیات صالحات را در مقابل مقصات اعمال و منفیات اعمار حصن حصین قرارداد ثم الحمد الذی
 ۱۴/ فی عطائه خلف من ینع غیره و لیس فی منه خلف من عطائه غیره و الصلوة علی خیر خلقه و اشرف بر علیه و آله الطاهرین و الدین
 ۱۵/ بهم تمت النعمه فی الدنیا و الاخرة و حرر ذلک فی تاسع شهر رجب المرجب من شهر

۱۶/ یک هزار و سیصد و بیست و سه هجری سنه ۱۳۲۳

بسم الله و بنوره اهدیتنا و الحمد لله كما هو اهله قد ثم الامر اولاً و اخراً» مجریان صیغه الوقف و رعایه مایلزم و عاثیه كما فی الهامش و الله یقبله الصدقات و یرفع الدرجات و برحمته تتم

الصالحات و حرر فی ۹ تاسع شهر رمضان من شهر سنه ۱۳۲۳، مهر بیضی شکل با قلم ثلث، ابوالمکارم الموسوی (از روحانیون برجسته زنجان و فرزند ابوالقاسم مجتهد میرزایی)

بسم الله تعالی، قد جرت صیغه الوقف الانور علی الفاضل المرقومه وکاله عن الوقف المعظم طاب ثراه و وقف العمل به لدى الاحقر فی

الحاوی و العشرین من شهر شوال المعظم من شهر ۱۳۲۳ الاصلاح عن الاقل عبدالرحیم، مهر بیضی شکل به خط ثلث، الواثق بالله عبدالرحیم (میرزا عبدالرحیم

مجتهد از خاندان فقهاتی‌های زنجان که در دوره قاجار از مهم‌ترین مراجع عظام منطقه خمسه به شمار می‌رفت و در سال ۱۳۲۷ ه.ش در زنجان فوت نموده و در مقبره میرزایی‌ها دفن گردید.

سجع مهر مرحوم آقا محمدهاشم شریف العلماء
(با تشکر فراوان از جناب آقای بهمن خطیبی که سند را در اختیار اینجانب قرار دادند.)

به ترتیب از سمت راست: ۱. شناخته نشد، ۲. آقا محمدهاشم شریف العلماء زنجانی، ۳. سید ابوطالب شریعت‌مدار صفوی، ۴. حاج معین‌التجار زنجانی، ۵. حاج محمدطاهر برادر شریف العلماء

پی‌نوشت‌ها:

۱. کارشناس ارشد باستان‌شناسی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان زنجان.
۲. حاج آقا محمدهاشم ابن حاج مهدی‌قلی زنجانی از روحانیون بافضل و وارسته زنجانی و از خاندان خطیبی‌های زنجان در دوره قاجار بود. وی از شاگردان برجسته آخوند ملا علی قارپوزآبادی زنجانی که در زنجان از روحانیون با تقوا و دارای مکانت علمی محسوب می‌شد و در زنجان دارای یک کتابخانه بزرگ و پرمحتوا بود که اکثر طلاب و محققین اسلامی از آن بهره‌های وافری می‌بردند. همچنین حاج محمدهاشم شریف العلماء از نوادگان مرحوم میرزا عبدالحسین ملباشی آخرین صدرالصدور دوره صفویه می‌باشد که صدرالصدور در سال ۱۱۴۸ هـ.ق از طرف نادرشاه به انجمن دشت مغان دعوت شده بود و به واسطه اعتراض وی به نادر درخصوص تغییر سلسله صفویه و تسنن نادری و جلوگیری نادر از عزاداری امام حسین علیه السلام به شهادت رسید.
۳. قریه دهجلال: قریه دهجلال در مدخل ورودی شهرستان خدابنده زنجان قرار داشته، ابتدا به صورت مزرعه‌ای بوده و بعدها توسط حاج جلال زنجانی جد مرحوم حاج شریف العلماء آباد گشته و خانوارهایی از روستاهای اطراف به آنجا کوچانده شده و رفته رفته به روستای دهجلال معروف و به‌عنوان ارثیه اجدادی تحت مالکیت مرحوم حاج محمدهاشم قرار داشت و

توسط وی نیز وقف بر امورات دین و شرع گردید.

۴. مزرعه قازان: یکی از مزارع بزرگ روستای دهجلال بوده که قسمت اعظم این مزرعه در روستای همجوار آن یعنی روستای کشک آباد قرار داشت و روستای بزرگ کشک آباد از مزارع بزرگی تشکیل شده بود که آن روستا هم در دوره قاجار در مالکیت مرحوم حاج عبدالحسین تاجر زنجانی عموی مرحوم حاج شریف العلماء قرار داشت.

۵. روستای خمارک: این روستا نیز همجوار روستای دهجلال بوده و در تملک برادر حاج شریف العلماء یعنی مرحوم حاج محمدطاهر خطیبی بود.

۶. مدرسه و مسجد آخوند ملا علی قارپوزآبادی (مسجد علی بن ابی‌طالب علیه السلام) در پشت مسجد جامع زنجان واقع گردیده که این مسجد با راهنمایی آخوند ملا علی مجتهد و همت مرحوم حاج عبدالحسین تاجر زنجانی و برخی دیگر از کسبه زنجانی در سال ۱۲۸۴ هـ.ق برای مرحوم آخوند احداث شد که یکی از مساجد و مدارس بسیار زیبای قدیمی زنجان به‌شمار می‌رود و در طول تاریخ علمای بسیاری را تحویل جامعه اسلامی داده است و چون صحن داخل مسجد دارای ستون‌های بسیاری است از قدیم‌الایام به مسجد مدرسه چهلستون معروف است. ضمناً مرحوم حاج عبدالحسین دو وقفنامه در خصوص مسجد چهل ستون دارد که تولیت آنها را به آخوند قارپوزآبادی داده است. یکی وقف ۱۲۰ جلد کتاب مذهبی وقفی و چاپ

- سنگی و دیگری یک دانگ از روستای قیاسیه برای عزاداری امام حسین ع و کمک به طلاب علوم دینی که در حال حاضر تولیت یک دانگ روستای قیاسیه باراقم این سطور بهمن خطیبی می‌باشد.
۷. مسجد قدیم منظور همان مسجد میرزایی‌ها واقع در راسته بازار پایین زنجان می‌باشد.
۸. مدرسه و مسجد حسینی که از قدیمی‌ترین مساجد و حسینی‌های منطقه خمسه زنجان محسوب شده و در حال حاضر به لحاظ اعتقاد مردم زنجان و دسته عظیم عزاداری در شب تاسوعای حسینی و قربانی‌های بی حد و وصف (در سال جاری ۱۱۰۰۰ هزار گوسفند قربانی شده است) به حسینیه اعظم معروف شده است که بخشی از درآمد موقوفه دهجلال به این حسینیه اعظم اختصاص دارد. ضمناً در سال ۱۲۹۴ هـ.ق مرحوم عبدالحسین تاجر زنجانی در ادامه وقفنامه قنات سرچشمه، منافع دو حجر طاحونه واقع در دارالسعاده زنجان را برای مساجد قدیمی زنجان از جمله برای تأمین روغن چراغ و تهیه حصیر اختصاص داده بود.
۹. مسجد ملا محمدعلی دارای قدمت زیادی بوده و به مسجد ولی عصر ع مشهور است.
۱۰. آقا میرزا محمود: از آنجایی که مرحوم حاج شریف العلماء بلاعقب بوده و فرزندی نداشته و یک سال بعد از وقف روستای دهجلال فوت می‌کند لذا تولیت موقوفه دهجلال را بعد از خود به پسر ارشد برادر خود یعنی مرحوم میرزا محمود که او هم از روحانیون بافضل و کمالات زنجان بوده

می‌سپارد و بعد از وی نیز فرزند ارشدش مرحوم ابوالحسن خان خطیبی عهده‌دار تولیت موقوفه بوده که وی نیز در سال ۱۳۶۹ هـ.ش در سن هشتاد سالگی فوت نموده و موقوفه توسط اداره اوقاف استان به صورت متصرفی اداره شده و در سال جاری فرزندان ابوالحسن خان به نام ایرج و تورج خطیبی درخواست صدور حکم تولیت از طریق اداره تحقیق اوقاف و امور خیریه استان زنجان را نموده‌اند تا در جهت اجرای نیات واقف مرحوم اقدام نمایند. توضیح این که فرزند ارشد تورج خطیبی به نام رضا خطیبی دارای مدرک دکتری، به علاقمند است که در کنار عمو و پدرش به امورات موقوفه حاج شریف العلماء در روستای دهجلال رسیدگی نمایند.